

Наталія Гапак,
кандидат економічних наук, доцент
ДВНЗ «Ужгородський національний університет»

Ярослав Бойко,
кандидат економічних наук, доцент
ДВНЗ «Ужгородський національний університет»

ІНТЕГРАЦІЯ ВНУТРІШНІХ МІГРАНТІВ У НОВІ ГРОМАДИ: ВИКЛИКИ, МОЖЛИВОСТІ І ПРОБЛЕМИ

Інтеграція внутрішніх переселенців, які вимушено покинули свої домівки внаслідок вторгнення РФ на суверенну територію України і з 2014 року, і з 2022 року, є важливим елементом національної безпеки, соціальної стабільності та сталого розвитку держави. Так, інтеграція ВПО у нових громадах також є однією із 5 цілей Стратегії державної політики щодо внутрішнього переміщення на період до 2025 року [1]. Загалом, весь спектр ситуацій, які пов'язані з питаннями інтеграції вимушених внутрішніх мігрантів, можна структурувати у 3 групи: виклики, які постають перед внутрішніми вимушеними мігрантами; можливості, які з'являються у мігрантів у нових громадах і які виникають у громадах завдяки появі переселенців; проблеми, які потребують вирішення, аби справитися з викликами і зреалізувати можливості.

Однією з найгостріших проблем, із якою стикаються ВПО, є забезпечення житлом та роботою. Багато з них не мають стабільного житла і змушені орендувати приміщення або мешкати в тимчасових укриттях, таких, як модульні містечка. Громади не мають достатньо ресурсів для створення доступного житла, а зруйнована інфраструктура в багатьох регіонах ускладнює цю проблему. В умовах перевантаженого ринку житла у багатьох містах ціни на оренду зросли, що унеможливорює її для ВПО з низьким рівнем доходів. Урядові програми, як-от субсидування оренди, часто розраховані лише на короткий період і не вирішують проблему в корені.

Таблиця 1

Питання інтеграції вимушених внутрішніх мігрантів у нові для них громади*

Виклики	Можливості	Проблеми
Соціально-економічні: – Житло – Працевлаштування – Фінансова підтримка	Соціальна згуртованість: – Залучення до громадського життя (волонтерство, культурні заходи) – Підтримка діалогу	Недостатнє фінансування: – Обмежені бюджети громад – Відсутність довгострокового планування
Психологічні: – Стрес та травми – Відчуття ізоляції	Економічний потенціал: – Розвиток бізнесу – Інноваційні ідеї	Нерівномірність підтримки: – Перевага великих міст – Недостатня підтримка сільських громад

Культурні бар'єри: – Регіональні відмінності – Стереотипи	Залучення міжнародної допомоги: – Грантові програми – Навчальні програми	
Інституційні: – Складнощі з реєстрацією – Недостатня к-сть соціальних працівників		
Інфраструктурні: – Збільшення навантаження на об'єкти ЖКГ – Вичерпання екологічної ємності		

**складено авторами*

Задля продовження вирішення найбільш нагальної проблеми серед внутрішніх мігрантів Міністерством розвитку громад та територій України на 2025р. заплановано впровадження експериментального проєкту будівництва в територіальних громадах житла для внутрішньо переміщених осіб. Продовжується реалізація програми компенсації за пошкоджене та зруйноване житло «єВідновлення». Так, Державним бюджетом на 2025 рік на програму «єВідновлення» передбачено 4 млрд грн. [4].

Крім того, Кабінет Міністрів України додатково перерозподілив 15 млрд грн на компенсації за пошкоджене та знищене житло для внутрішньо переміщених осіб. Очікується, що фінансове перенаправлення коштів до Міністерства розвитку громад та територій України буде здійснено вже у січні 2025р. А відтак зазначені кошти стануть доступними для бронювання та використання. За рахунок цих коштів компенсація буде надана ВПО — як вже за сформованими сертифікатами, так і за сертифікатами, що будуть сформовані в майбутньому.

ВПО часто стикаються з труднощами у працевлаштуванні через високий рівень конкуренції на місцевих ринках праці, відсутність відповідних вакансій або невідповідність кваліфікації. Крім того, деякі роботодавці можуть упереджено ставитися до переселенців, що додатково ускладнює їх інтеграцію.

Питання працевлаштування залишається одним із найскладніших і, водночас, одним із найважливіших для подальшої інтеграції ВПО у громаду. Особливо гостро цей виклик стоїть для невеликих громад, де відсутність робочих місць вже давно є нагальною проблемою, в т.ч. і для місцевих. Проблема ускладнюється недостатнім інформуванням місцевої влади щодо наявних можливостей та вакансій; небажанням роботодавців брати ВПО на роботу через побоювання, що ті скоро повернуться у свої громади; відсутністю мотивації до пошуку роботи у самих ВПО через незадовільні умови праці, невідповідність фаху та орієнтованість на повернення додому.

Переселенці часто відчують соціальну ізоляцію, стикаються з труднощами у встановленні нових соціальних зв'язків та адаптації до нових умов життя. Психологічний стан ВПО може бути ускладнений пережитими травматичними подіями, що потребує надання кваліфікованої психологічної допомоги. Відсутність належної підтримки може призвести до депресій, тривожних розладів та інших психічних проблем.

ВПО часто стикаються з труднощами у доступі до якісних освітніх та медичних послуг. Перевантаженість місцевих шкіл та лікарень, відсутність необхідних ресурсів та інфраструктури можуть обмежувати можливості переселенців у цих сферах. Крім того, діти ВПО можуть відчувати труднощі у адаптації до нових навчальних закладів, що впливає на їхній навчальний процес та соціалізацію. Забезпечення доступу до актуальної та достовірної інформації є ключовим елементом успішної адаптації ВПО у нових громадах.

Незважаючи на численні виклики, інтеграція ВПО у нові територіальні громади відкриває також і певні можливості, які можуть сприяти як переселенцям, так і приймаючим громадам.

Приплив ВПО може сприяти демографічному зростанню громад, особливо в регіонах з низькою щільністю населення або негативними демографічними тенденціями. Збільшення населення може стимулювати розвиток місцевої економіки, створення нових робочих місць та покращення інфраструктури. За потоками внутрішніх мігрантів почався і рух бізнесу, його релокація, пошук місць розміщення, перемовини з органами місцевої та регіональної влади щодо вибору земельних ділянок, об'єктів нерухомості і т.д. Зниження ставок місцевих податків та зборів мало впливає на активізацію підприємницької діяльності в громаді, а тому не дає суттєвого ефекту для зростання податкових доходів місцевого бюджету. Тобто **ОМС мають обмежений реальний вплив на податковий клімат у громаді**. Значно більший позитивний вплив на формування підприємницького середовища в громаді в сучасних умовах має налагодження комунікації та довіри між підприємцями та ОМС. **ОМС зацікавлені в залученні нових підприємств на територію громади**.

Наприклад, у м. Ужгород (Ужгородська територіальна громада) для підтримки переміщеного бізнесу затверджено Програму підтримки релокованого бізнесу на 2022–2025 роки та створено окремий відділ при міській раді [5]. Наслідком релокації бізнесу було й створення Закарпатського ІТ-кластеру (2022 р.) та 6 нових індустріальних парків впродовж 2022–2024 рр. Як результат, Закарпаття продовжує показувати економічне зростання під час війни. Проте, за оцінкою Інституту демографії та соціальних досліджень імені М. В. Птухи НАН України, на заході країни можливості для релокації значних промислових об'єктів не безмежні, а щодо Закарпаття, Буковини та Волині — взагалі вичерпані, тому що вичерпана екологічна ємність цих територій (вода, вільні території, які не під болотами, не під лісами, не під горами тощо) [7].

Інтеграція ВПО у нові територіальні громади України станом на кінець 2024 року стикається з низкою проблем, які потребують комплексного підходу та скоординованих зусиль як державних органів, так і громадянського суспільства для їхнього вирішення. Так, згідно з даними електронних систем Мінсоцполітики, станом на 01.11.2024 р. до попереднього місця проживання повернулося загалом 29 тисяч осіб (близько 7,7% від загальної кількості тих, хто знявся з обліку), а саме на [2]:

- умовно безпечні території (Київщина, Житомирщина, Чернігівщина тощо) — 19 тис. осіб;
- території можливих бойових дій — 9 тис. осіб;
- тимчасово окуповані території — 1 тис. осіб.

І реальні дані, на жаль, можуть бути значно більшими. Тож для вдалої інтеграції внутрішніх переселенців до приймаючих громад найпершим кроком має стати добре вивчення профілю переселенців (не лише їхня загальна кількість, стать і вік, а й рівень освіти, професія, навички, потреби для самореалізації, можливість бути корисними в приймаючій громаді). Це дозволить створювати можливості для швидшого та якіснішого залучення переселенців у життя громади. Також слід враховувати логіку інтеграції: житло — робота/освіта – комунікативні/культурні потреби — самореалізація. Слід планувати заходи в кожній із цих сфер, бо вони однаково важливі для повноцінного життя. А також окрему увагу приділяти інтеграції дітей та їхнім потребам (психологічній підтримці, комунікації та самореалізації), бо інтегровані діти — це ключ до інтеграції батьків. Важливо пам'ятати, що роздача подарунків та благодійні свята не вирішують проблем соціалізації дітей, вона повинна бути системною та на постійній основі.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Про схвалення Стратегії державної політики щодо внутрішнього переміщення на період до 2025 року та затвердження операційного плану заходів з її реалізації у 2023–2025 роках: Розпорядження КМУ від 7 квітня 2023р. №312-р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/312-2023-%D1%80#Text>
2. Ігнатова І. Чи справді українці масово повертаються в окупацію: Мінсоцполітики оприлюднило офіційні цифри. ТСН. 12.12.2024. URL: https://tsn.ua/ukrayina/chispravdi-ukrayinci-masovo-povertayutsya-v-okupaciyu-minsocpolitiki-oprilyudnilo-oficiynicifri-2722227.html?utm_source=chatgpt.com
3. В Україні представили державну стратегію щодо житла для переселенців до 2027 року. Укрінформ. 28.08.2024. URL: <https://www.ukrinform.ua/rubric-tymchasovo-okupovani>
4. Міністерство розвитку громад та територій України: пріоритети на 2025 рік. 31.12.2024. URL: https://mtu.gov.ua/news/36322.html?PrintVersion=&utm_source=chatgpt.com
5. Алтуніна О. Як громадам потрібно залучати ВПО до життя своїх міст, шляхи реінтеграції ВПО? / Українсько-німецька програма підтримки локальних ініціатив «Київський діалог». 11.10.2023. URL: <https://www.kyiv-dialogue.org/uk/novini/newsreader/yak-gromadam-potribno-zalucati-vpo-do-zitta-svoih-mist-slahi-reintegracii-vpo.html>
6. Інтеграція внутрішньо переміщених осіб у приймаючих громадах. Аналітичний звіт за результатами фокус-групового дослідження / Громадський холдинг «ГРУПА ВПЛИВУ». 2023 рік. URL: <https://www.vplyv.org.ua/wp-content/uploads/2023/06/%D0%97%D0%B2%D1%96%D1%82-%D1%84%D0%BE%D0%BA%D1%83%D1%81-%D0%B3%D1%80%D1%83%D0%BF%D0%B8.pdf>
7. Інститут демографії: Екологічна ємність Закарпаття вже вичерпана. Mukachevo.net. 22.08.2023. URL: https://mukachevo.net/news/instytut-demohrafiyi-ekolohichna-yemniz-zakarpattia-vze-vycherpana_5476995.html